

A Comparative Analysis of Content Pathology in Vernacular Ashura Poetry of Khuzestan and Maqtaḥ Shūshtarī

Naser Kaabi Nia¹, Kobra Khosravi^{*2}, Ruhollah Mahdian Torghabeh³, Seyed Esmaeel Ghasemi Mousavi⁴

Abstract

This research employs a descriptive-exploratory method to conduct a comparative analysis of the flaws present in the Ashura poetry of contemporary Arab poets from Khuzestan and classical texts such as "Maqtaḥ Shūshtarī." The primary objective of this study is to identify and analyze common content-based and doctrinal deviations in Ashura literature, which, despite its technical richness and love for the Ahl al-Bayt (AS), suffer from serious shortcomings. The findings of the research indicate the presence of the following flaws in this poetic corpus: exaggeration (ghuluww), speaking on behalf of the Ahl al-

Date received: 03/02/2025

Date Review: 28/12/2025

Date accepted: 03/09/2025

Date published: 21/01/2026

* Corresponding Author's E-mail: Khosravi.k@lu.ac.ir

1. PhD Candidate of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khoram Abad, Iran
<https://orcid.org/0009-0003-7399-7593>
2. Assistant Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khoram Abad, Iran.
<https://orcid.org/0000-0001-8110-1089>
3. Assistant Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khoram Abad, Iran
<https://orcid.org/0009-0002-1257-6114>
4. Assistant Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khoram Abad, Iran
<https://orcid.org/0000-0001-6899-3895>

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Bayt (AS), the use of inappropriate expressions aimed at invoking pity for the Ahl al-Bayt (AS), a deterministic view of the Ashura event, overemphasis on the phenomenon of thirst in the Karbala event, myth-making instead of exemplar-making, emotional reading, superstition, and attribution of inappropriate behaviors to Imam Hussain (AS) and his family. The results of the comparative study reveal that these flaws have intensified in contemporary poetry, yet their roots lie in classical texts. "Maqṭal al-Shūshtarī," despite its positive mystical aspects and use of reliable historical and narrative sources, also contains some of these flaws. These deviations, by infiltrating the Ashura poetry of Khuzestan's Arabs, have weakened the historical, political, and educational dimensions of Ashura, transforming mourning ceremonies into purely emotional acts that distance themselves from the lessons of Imam Hussain's (AS) uprising.

Keywords: Ashura Event; Imam Hussain (AS); Arabic Poetry of Khuzestan; Pathology; Maqṭal al-Shūshtarī.

Introduction and Problem Statement

Religious literature, as a committed branch, focuses on analyzing Quranic teachings, the conduct of the Infallibles (AS), and events in Islamic history. The systematic formation of this literary current gained momentum with the focus on the Ashura event. Its foundational structure is the narration of Imam Hussain's (AS) journey to Karbala and the return of the captives' caravan in the form of poetry and prose, which, by attracting devotees of the Ahl al-Bayt (AS), became a dynamic factor in Islamic civilization. With the sanctification of Ashura poetry, especially in the vernacular genre of Khuzestan, its geographical connection to Shiite centers in Iraq and its background in Arabic literature provided a fertile ground for its flourishing. Maqṭal works (such as *Rawdat al-Shuhada* by Kashfi, *Al-*

Luhuf by Sayyid ibn Tawus, or Maqtal al-Shūshtarī), by recording narrative details (battle scenes, dialogues, character descriptions) in rhythmic and emotional prose, enhanced the linguistic sensitivity of poets and provided an imagistic basis for creating themes in religious poetry. Contemporary poets, inspired by these Maqtal works, depicted the sacrifices of the Imam (AS) and his companions and undertook a cultural mission. However, a gradual distancing from authentic sources has led to thematic and structural distortions in contemporary poetry. Among these, "Maqtal al-Shūshtarī," with its dramatic tone and focus on mourning aspects (such as eliciting tears, describing the victimhood of the Ahl al-Bayt (AS)), meets the emotional needs of poets and audiences during mourning ceremonies. This research, adopting a comparative method, analyzes vernacular Ashura poetry by poets from Khuzestan against the classical model of "Maqtal al-Shūshtarī." The primary goal is to identify narrative deviations, historical deficiencies, and content changes in contemporary productions, as well as the extent of poets' influence from this Maqtal in creating poetic works, thereby reclaiming the authenticity of the Ashura narrative.

Necessity and Research Background

The pathology of religious literature is a necessary act aligned with the religious duty of "enjoining good and forbidding evil" (The Holy Qur'an, Al Imran: 104), as it prevents the distortion of pure religious concepts and increases societal insight. To date, numerous studies have been conducted in the field of pathology of Persian Ashura poetry (such as the works of Motahharī, 1989; Nouri; Esmaili; Vahidzadeh). However, a significant research gap is felt regarding the Ashura poetry of Khuzestan's Arabs and its comparative analysis with classical sources. This research, by filling this gap and selecting

"Maqṭal al-Shūshtarī" as the comparison standard, seeks to provide a deep analysis and corrective solutions.

Biography of Sheikh al-Shūshtarī

Sheikh Ja'far al-Shūshtarī (1814-1886 AD) was an influential Shiite jurist and orator whose works, including "Maqṭal Shūshtarī," are considered important sources for religious poets (Āqā Buzurg al-Tehrānī, 2017, p. 1284).

Theoretical Framework and Methodology

This research utilizes a descriptive-analytical method with a comparative approach. The statistical population consists of vernacular Ashura poetry by contemporary Arab poets from Khuzestan and the text of "Maqṭal al-Shūshtarī." Data was collected through library research, and then the existing flaws in the poetry of these divans were analyzed and compared with this Maqṭal.

Research Findings and Comparative Analysis

The comparative analysis indicates the presence of the following flaws in both domains (contemporary poetry and Maqṭal al-Shūshtarī) to varying degrees:

Exaggeration and Hyperbole in Virtues: In "Maqṭal al-Shūshtarī," instances of preferring Imam Hussain (AS) over the Prophets of Great Resolve (Ulul 'Azm) are observed (Salmānī, 1974, p. 31). This approach has intensified in contemporary Khuzestani poetry, leading to the absolute superiority of the Imam over all prophets (Mudhaḥijī, 2005, p. 201). This is while, according to Islamic teachings, comparing the Imams (AS) with the Prophet (PBUH) is not acceptable (Javādī Āmulī, 1997, Vol. 7, p. 24).

Diminishing the Sacred Stature and Attributing Helplessness: Although "Maqṭal al-Shūshtarī" emphasizes the dignity of the Ahl al-

Bayt (AS) (Salmānī, 1974, p. 242), it provides descriptions of helplessness and chest-beating by Lady Zainab (SA) that can pave the way for incorrect interpretations (Salmānī, 1974, p. 245). In contemporary poetry, this flaw peaks, creating images of desperation and expressions of helplessness attributed to Imam Hussain (AS) and Lady Zainab (SA) (Makīyān, 2016, p. 147).

Deterministic View and Atonement Perception: In "Maqṭal al-Shūshtarī," concepts such as "Talbiyah" and extensive intercession are presented in a way that can foster a deterministic understanding (Salmānī, 1974, p. 57). Contemporary poets clearly reflect this view in their poetry, introducing weeping for the Imam as a guarantee for the erasure of all sins (Barvāyah, 2013, p. 34).

Epic Reductionism and Overemphasis on Thirst: "Maqṭal al-Shūshtarī," by focusing on the Imam's efforts to bring water to the thirsty, highlights this subject (Salmānī, 1974, p. 154). Contemporary poetry has turned this into a central theme, often overshadowing other dimensions of the uprising (Asadī, 2009, p. 158).

Superstition and Myth-making: "Maqṭal al-Shūshtarī" narrates the story of "the wedding of Qasim (AS)" (Salmānī, 1974, p. 164). This narrative, which originates in *Rawdat al-Shuhada* (Wā'iz Kāshifī, 2020, Vol. 1, p. 243), has become a central theme in the poetry of Khuzestani poets (Mājidi, 2016, p. 81). Also, the story of the presence of Layla, the mother of Ali Akbar (AS), in Karbala, which is not confirmed in reliable sources such as (Motahharī, 1989, p. 75) and (Qummī, 1994, p. 397), appears in contemporary poetry (Makīyān, 2011, p. 92).

Conclusion and Recommendations

This research demonstrated that the content-based flaws in contemporary Ashura poetry from Khuzestan are rooted in poets' interpretations of Maqṭal books, of which "Maqṭal al-Shūshtarī" is a

part. These Maqtaal works, despite their positive aspects, have provided a basis for later distortions due to their use of weak narrations, excessive emotionalization, and exaggeration in virtues. The primary consequence of these flaws is the reduction of Hussain's uprising from a "reformist, monotheistic, and political movement" to a "purely emotional and tear-jerking tragedy" that carries no reformist message and weakens its potential for emulation.

Proposed Recommendations

Return to Authentic Sources: Reverting to reliable and primary Maqtaal works (such as Al-Luhuf, Al-Irshad).

Oversight and Education: Forming scientific-religious committees for content purification and holding specialized workshops for poets.

Production of Exemplary Content: Compiling collections of standard poetry aligned with correct, reliable historical and doctrinal principles.

References

- Āqā Buzurg al-Ṭehrānī, M. (2017). *Nuqabā' al-Bashar* (Vol. 1). Islamic Research Foundation, Astan Quds Razavi [In Arabic].
- Asadī, Z. (2009). *Dīvān of Nadā al-ʿAqīlah*. Hazrat Abbas (AS) Publications [In Arabic].
- Barvāyah, M. (2011). *Dīvān of Rāyah*. Hazrat Abbas (AS) Publications [In Arabic].
- Jaʿfarī, S. (2015). Analyzing the consequences of Ashura in contemporary literature. *Journal of Ashura Literature*, 4. [In Persian].
- Javādī Āmulī, A. (1997). *Topic based interpretation of Quran*. Isrā' [In Persian].
- Kāẓimī, Muḥammad. (2010). *Poets of Ashura in Khuzistan: content analysis and aesthetics*. Surah Mehr [In Persian].

- Mājidī, Q. (2016). *Muwāsāh al-Batūl fī Razāyā Āl al-Rasūl* (PBUH). Hazrat Abbas (AS) Publications [In Arabic].
- Makīyān, N. (2016). *Ībarāt al-Aḥzān fī Maṣā'ib Āl 'Adnān*. Makiyan Publications [In Arabic].
- Motahharī, M. (1989). *Hoseini epic* (Vol. 1). Ṣadrā [In Persian].
- Mudhaḥijī, H. (2005). *Law'ah al-Gharīb wa Farghah al-Ḥabīb*. Ashura Publications [In Arabic].
- Qummī, A. (1994). *Translation of Nafs al-Mahmūm*. Jamkarān [In Arabic].
- Salmānī, A. (1974). *Maqatal Shūshtarī*. Ārām-i Dil [In Persian].
- The Holy Qur'an*. Translated by Mahdi Elahi Ghomshei.
- Wā'iz Kāshifī, Ḥ. (2020). *Rawzah al-Shuhadā*. 'Ilmī wa Farhangī [In Arabic].

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

سال ۱۳، شماره ۶۶، بهمن و اسفند ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر عامیانه

عاشورایی خوزستان و مقتل شوشتری

ناصر کعبی‌نیا^۱، کبری خسروی^۲، روح‌اله مهدیان طرهبه^۳، سید اسماعیل قاسمی موسوی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۰/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۲ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۱/۰۱

چکیده

این پژوهش به روش توصیفی به بررسی تطبیقی آسیب‌های موجود در شعر عاشورایی شاعران معاصر عرب خوزستان و متون کلاسیک نظیر «مقتل شوشتری» پرداخته است. هدف اصلی این مطالعه، شناسایی و تحلیل انحرافات محتوایی و عقیدتی مشترک در ادبیات عاشورایی است که علی‌رغم غنای فنی و عشق به اهل بیت (ع)، از آسیب‌های جدی رنج می‌برد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در این شعر آسیب‌هایی چون:

۱. دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران
<https://orcid.org/0009-0003-7399-7593>

۲. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران (نویسنده مسئول)
*Khosravi.k@lu.ac.ir
<https://orcid.org/0000-0001-8110-1089>

۳. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران.
<https://orcid.org/0009-0002-1257-6114>

۴. استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران.
<https://orcid.org/0000-0001-6899-3895>

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... _____ ناصر کعبی‌نیا و همکاران

غلو، سخن گفتن از زبان اهل بیت^(ع)، استفاده از تعبیر نالایق به‌منظور ترحم نسبت به اهل بیت^(ع)، نگاه جبرگرایانه به واقعه عاشورا، پررنگ کردن پدیده تشنگی در واقعه کربلا، اسطوره‌سازی به جای اسوه‌سازی، قرائت احساسی، خرافه‌پردازی و نسبت دادن رفتارهایی ناشایست به امام حسین^(ع) و اهل بیت ایشان وجود دارد. نتایج تحقیق تطبیقی حاکی از آن است که این آسیب‌ها در شعر معاصر تشدید یافته‌اند، اما در متون کلاسیک ریشه دارند. مقتل شوشتری نیز با وجود جنبه‌های مثبت عرفانی و استفاده از منابع معتبر تاریخی و روایی، حاوی برخی از این آسیب‌هاست. این انحرافات با رسوخ در شعر عاشورایی عربی خوزستان موجب تضعیف جنبه‌های تاریخی، سیاسی و تربیتی عاشورا شده و عزاداری را به عملی صرفاً احساسی تبدیل می‌کنند که از درس‌های اساسی قیام امام حسین^(ع) فاصله می‌گیرد.

واژه‌های کلیدی: واقعه عاشورا، امام حسین^(ع)، شعر عربی خوزستان، شعر عامیانه، آسیب‌شناسی، مقتل شوشتری.

۱. مقدمه

ادبیات آیینی، به‌مثابه شاخه‌ای متعهد، واکاوی آموزه‌های قرآنی، سیرت معصومان^(ع) و رویدادهای تاریخ اسلام را در کانون توجه دارد. شکل‌گیری نظام‌مند این جریان ادبی، از هنگام تمرکز بر واقعه عاشورا شتاب یافت. شاکله بنیادین آن، روایت سفر امام حسین^(ع) تا کربلا و بازگشت کاروان اُسرا در قالب نظم و نثر است که با جذب مخاطبان شیفته اهل بیت^(ع)، به عاملی پویا در تمدن اسلامی تبدیل شد. با قداست یافتن شعر عاشورایی به‌ویژه در گونه عامیانه خوزستان، پیوند جغرافیایی آن با مراکز تشیع در عراق و پیشینه ادبیات عربی، بستری برای شکوفایی آن فراهم کرد. مقاتل (مانند روضة الشهداء، کاشفی،

لهوف سیدبن طاووس یا مقتل شوشتری) با ثبت جزئیات داستانی (صحنه‌های نبرد، دیالوگ‌ها، توصیف شخصیت‌ها)، به صورت نثر آهنگین و عاطفی حساسیت زبانی شاعران را تقویت و بستری تصویری برای خلق مضامین شعر آیینی فراهم کرده‌اند. شاعران معاصر با الهام از مقاتل، به تصویرپردازی فداکاری امام^(ع) و یارانش پرداختند و رسالتی فرهنگی بر عهده گرفتند. اما فاصله‌گیری تدریجی از منابع اصیل موجب بروز تحریفات مضمونی و ساختاری در اشعار معاصر شده است. در این میان، «مقتل شوشتری» که در قالب مجموعه سخنرانی‌های شیخ جعفر شوشتری توسط ابراهیم سلمانی و تحت عنوان «مقتل شوشتری» ارائه شده است، با لحن دراماتیک و تمرکز بر جنبه‌های عزاداری (نظیر گریه‌آوری، توصیف مظلومیت اهل بیت^(ع)) پاسخ‌گوی نیازهای عاطفی شاعران و مخاطبان در مراسم سوگواری است. این پژوهش با اتخاذ روش تطبیقی، اشعار عامیانه عاشورایی شاعران خوزستان را در سنجش با الگوی کلاسیک مقتل شوشتری واکاوی می‌کند. هدف اصلی، شناسایی انحرافات روایی، کاستی‌های تاریخی و تغییرات محتوایی در تولیدات معاصر و میزان تأثیرپذیری شاعران از این مقتل در خلق آثار شعری است تا از رهگذر آن، اصالت روایت عاشورایی بازتأمین شود.

۲. ضرورت آسیب‌شناسی

قرآن، همیشه بشر را از افتادن در گرداب آسیب‌ها و انحرافات برحذر داشته، عده‌ای را مأمور به آسیب‌شناسی و آسیب‌زدایی می‌کند تا زمینه رستگاری جامعه فراهم شود: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (آل عمران: ۱۰۴): (و باید برخی از شما مسلمانان، خلق را به خیر و صلاح دعوت کنند و امر به نیکوکاری و نهی از بدکاری کنند، و این‌ها که واسطه هدایت خلق هستند؛

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... ناصر کعبی‌نیا و همکاران

رستگار خواهند بود). در دین مبین اسلام مبارزه با آفات و آسیب‌های دینی (منکرات) تکلیفی الهی برای پاسداری از اصالت و سلامت جامعه دینی است. بحث حاضر با بیان آسیب‌های شعر عربی عاشورایی شاعران خوزستانی، سعی دارد بصیرت اجتماعی و به نوعی آگاهی دینی اجتماع را بالا ببرد. با توجه به مطالبی که گفته شد، ورود به بحث آسیب‌شناسی در جهت تبیین، توضیح و اصلاح تحریف‌های معنوی و لفظی قیام سیدالشهداء^(ع) برای دلسوزان مذهب شیعی، تکلیفی است الهی، زیرا این موضوع خود آینه‌ای از فريضة واجب امر به معروف و نهی از منکر است؛ و مخالف بودن با آن درواقع، تخطی از یک تکلیف دینی تلقی می‌شود. نقطه تمایز و عمق‌بخش این تحقیق، اتخاذ مقتل شوشتری اثر عالم بزرگوار شیخ جعفر شوشتری به عنوان معیار اصالت و سلامت در نقل واقعه کربلا و مقایسه تطبیقی یافته‌های آسیب‌شناسی با این اثر معتبر است.

۳. پیشینه پژوهش

براساس بررسی‌های صورت گرفته در زمینه آسیب‌شناسی شعر عاشورایی، کتاب‌ها و مقالات زیادی نوشته شده است که می‌توان به کتاب حماسه حسینی از شهید مطهری و کتاب لؤلؤ و مرجان از علامه نوری و مقالاتی در حوزه آسیب‌شناسی شعر عاشورایی فارسی نوشته شده است، از جمله آسیب‌شناسی مضمونی شعر عاشورایی از رضا اسماعیلی، شعر آیینی عاشورایی و لغزش‌های آن، از محمدرضا وحیدزاده. براساس جست‌وجوی نویسندگان تاکنون کتاب یا مقاله‌ای در حیطه بررسی آسیب‌های شعر عاشورایی شاعران عرب خوزستان منتشر نشده است.

۴. نگاهی به زندگی شیخ شوشتری

شیخ جعفر بن حسین بن علی شوشتری (۱۲۳۰-۱۳۰۳ق) یکی از فقهای مشهور و منبریان تأثیرگذار شیعه در قرن سیزدهم هجری بود. وی که در شوشتر متولد شد، برای تحصیل علوم دینی به نجف اشرف رفت و از استادانی چون شیخ مرتضی انصاری، صاحب جواهر و شیخ علی کاشف الغطاء استفاده کرد. شیخ شوشتری نویسنده آثار مهمی نظیر الخصائص الحسينية، منهج الرشاد و مجالس المواعظ است که نشان‌دهنده مقام علمی و عملی وی هستند. همچنین مجموعه سخنرانی‌های ایشان در کتابی تحت عنوان مقتل شوشتری توسط ابراهیم سلمانی منتشر شده است. سفر تاریخی او به ایران در سال ۱۳۰۲ق و ملاقات با ناصرالدین شاه قاجار که در کتاب غنیمة السفر میرزا محمد همدانی به تفصیل آمده، از وقایع مهم زندگی او به‌شمار می‌رود. وی در ۲۸ صفر ۱۳۰۳ق در کرد درگذشت و در نجف اشرف به خاک سپرده شد (آقابزرگ طهرانی، ۱۳۹۶، ص. ۱۲۸۴).

۵. بحث و بررسی

شعر پیوندی عمیق و تنگاتنگ با مؤلفه‌های اجتماعی، فرهنگی و زبانی دارد و بازتاب‌دهنده اندیشه‌ها، تجربیات زیسته و نگرش شاعر به جامعه، جهان آفرینش و آفریدگار است. جایگاه شعر در تأثیرگذاری اجتماعی به قدری برجسته است که پیامبر اکرم (ص) فرموده‌اند: «إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ لِحِكْمَةً، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا» (امینی، ۱۳۸۷، ص. ۹): (برخی از شعرها، حکمت است؛ مضمون بلند و حکیمانه دارد و بعضی از بیان‌ها در اثرگذاری در نفوس دیگران بسان سحر است). شعر عاشورایی، که آمیخته با باورها، عواطف و محبت به اهل بیت (ع) است، در صورت حرکت در مسیر صحیح می‌تواند

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... _____ ناصر کعبی‌نیا و همکاران

جامعه را به سوی سعادت رهنمون سازد و در صورت انحراف، ممکن است زمینه‌ساز بدعت، خرافه و گمراهی شود. به همین دلیل، پالایش و آسیب‌شناسی آن ضروری است تا از بروز سوءاستفاده‌ها و انحرافات مخالفان مذهب جلوگیری شود. کتب مقاتل به‌عنوان منابع معتبر و تاریخی، علاوه بر اهمیت خود در مطالعه تاریخ اسلام و حادثه عاشورا، نقش بسزایی در شکل‌گیری و توسعه شعر آیینی و مذهبی ایفا کرده‌اند. شاعران با اتکا به این منابع، آثار حماسی و عاطفی خلق کرده‌اند که در مراسم مذهبی و روزهای سوگواری به‌طور گسترده مورد استفاده قرار می‌گیرند. در این راستا، کتب مقاتل، به‌ویژه در ارائه جزئیات دقیق وقایع عاشورا، به‌عنوان منابع بسیار مهم برای شعر آیینی شناخته می‌شوند و تأثیرات قابل توجهی در شکل‌گیری این نوع شعر در تاریخ شعر داشته‌اند. مقتل شوشتری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع شعر آیینی در خوزستان، کتابی جامع است که با نگاهی عاطفی، تاریخی و عرفانی به واقعه کربلا پرداخته است. این اثر نه‌تنها به شرح مصائب امام حسین^(ع) و یاران ایشان می‌پردازد، بلکه جنبه‌های معنوی و تربیتی این رویداد را نیز برجسته می‌سازد. با این حال، این کتاب به‌رغم توانمندی‌های فراوان خود در انتقال عواطف و معارف عاشورایی، در برخی موارد ممکن است با آسیب‌های تاریخی (شامل روایات غیرمستند)، عقیدتی (مانند غلو در فضایل) یا اخلاقی (تأکید افراطی بر گریه) مواجه باشد. این پژوهش با نگاهی تطبیقی قصد دارد آسیب‌شناسی محتوایی شعر عامیانه عاشورایی شاعران معاصر عرب خوزستان را با مقتل شوشتری مقایسه کند و میزان تأثیرپذیری این اشعار از آن را مورد بررسی قرار دهد. از مهم‌ترین آسیب‌هایی که در این زمینه شایان ذکر است، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱-۵. غلو

واژه «غلو» در منابع کهن اسلامی به معنای افراط و زیاده‌روی در برابر تقصیر به‌کار رفته است (ابن‌سلام، ۱۳۸۴، ج. ۲/ ص. ۲۸). این اصطلاح معمولاً به اعتقادات افراطی در مورد افراد خاص و انتساب ویژگی‌هایی غیرواقعی یا اغراق‌آمیز به آن‌ها اشاره دارد. قیام امام حسین^(ع) و شهادت ایشان در کربلا تأثیری عمیق و انقلابی بر جامعه اسلامی گذاشت که آثار آن در طول تاریخ همواره باقی ماند. غلو، با ارائه تصویری غیرواقعی و اغراق‌آمیز از حماسه عاشورا، اگرچه ممکن است برخی را جذب کند، اما درنهایت به تضعیف باورهای دینی و اعتقادی جامعه می‌انجامد. آنچه در کتاب *مقتل شوشتری* بیشتر به چشم می‌آید، ارائه تصویری اغراق‌آمیز از صفات امام حسین^(ع) است. نویسنده در بیان صفات حضرت سیدالشهداء^(ع) می‌گوید: «عناوین دیگر است برای آن حضرت که وحدانی است؛ لا شریک له و لا نظیر له احدی آن عناوین را غیر از خودش ندارد و این کثرت عناوین از خصایص سیدالشهداست بیان عنوانات حضرت ممکن نیست» (سلمانی، ۱۳۵۳، ص. ۴۵). بیان چنین تصاویری در کتابی که به‌عنوان منبعی برای شاعران مورد استفاده قرار می‌گیرد، موجب ترویج و رسوخ بیش از پیش غلو در شعر می‌شود. اگرچه غلو در اشعار معدودی از شاعران مشاهده می‌شود، اما پرداختن به آن، حتی به‌طور محدود، می‌تواند آسیب‌های جدی به بنیان‌های اعتقادی و دینی وارد کند. با نگاهی به ابیات زیر، درمی‌یابیم که شاعر امام حسین^(ع) را برتر از همه انبیای الهی می‌داند؛ و در این زمینه، تفاوتی میان پیامبران تشریعی و تبلیغی قائل نشده است:

زاد اعله الرسل کلهه یبن الطاهره شانک
قرآن انته یا مولای وانرتل ابقرآنک
(مذحجی، ۱۳۸۴، ص. ۲۰۱)

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... ناصر کعبی‌نیا و همکاران

(شان و منزلت تو ای فرزند طاهره [حضرت زهرا(س)] بر همه پیامبران فزونی یافت./ قرآن هستی ای مولای من؛ و ما قرآن تو را به ترتیل می‌خوانیم).

«در آیه ۱۲۴ سوره بقره آمده است که حضرت ابراهیم(ع) با وجود برخورداری از مقام نبوت، تنها پس از گذراندن امتحانات و آزمایش‌های الهی به مقام امامت نائل شد. امامان معصوم(ع) نیز به فرمان الهی به این مقام والا دست یافتند و دارای منزلتی هستند که انبیای بنی‌اسرائیل بدان نرسیدند. با این حال، نباید از نظر دور داشت که پیامبران اولوالعزم نیز به مقام امامت رسیده‌اند. همان‌گونه که قرآن مجید اهمیت ویژه‌ای برای امامت قائل است و آن را آخرین مرحله سیر تکاملی انسان می‌داند که تنها پیامبران اولوالعزم بدان دست یافته‌اند» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶، ج. ۱/ ص. ۲۹). بنابراین، برتری دادن امام حسین(ع) بر پیامبرانی که به هر دو مقام نبوت و امامت نائل شده‌اند، باوری غیرمنطقی و نامعقول است که آسیب‌های اعتقادی آن قابل‌توجه خواهد بود. نویسنده کتاب مقتل شوشتری در توصیف فضیلت امام حسین(ع) بر حضرت موسی(ع) - که یکی از انبیای اولوالعزم است - چنین آورده است: «ولی کجا کلیم الله، کجا سید الشهداء؟!... کلیم الله متحمل آن گرسنگی شد، گوسفندها را آب داد که غذایی بخورد... اما سید الشهداء تحمل آن گرسنگی نمود تا آنکه با شکم گرسنه شهید شد و اهل بیتش نیز متحمل آن گرسنگی‌ها و تشنگی‌ها گشتند» (سلمانی، ۱۳۵۳، ص. ۳۱). بی‌تردید، چنین گزاره‌هایی در شکل‌گیری مضامین اشعار زیر بی‌تأثیر نبوده است.

ابشر لا ما ابد تنقاس یا سیدی او یا مولای
بس بالمصطفی المختار او غیره بعد لا یهوای
(مذحجی، ۱۳۸۴، ص. ۲۰۲)

(با هیچ بشری قابل قیاس نیستی ای ارباب و آقای من!) فقط با پیامبر^(ص) [مقایسه می‌شوی] و غیر از آن با هیچ کس قابل قیاس نیستی ای عشق من!).

شاعر در ابیات فوق امام حسین^(ع) را تنها با پیامبر^(ص) قابل قیاس می‌داند و با استفاده از دو واژه «ابد» و «بس»، این مقایسه را در انحصار آن حضرت قرار می‌دهد. همه می‌دانیم که رسول خدا^(ص) صاحب تمامی مزایای مشترک میان پیامبران و برخی خصایص ویژه است که دیگران فاقد آن‌اند. آیات و روایات نیز تأکید دارند که تا قیامت هیچ کس برتر از پیامبر^(ص) نخواهد آمد، زیرا او انسان کاملی است که هیچ گاه کامل‌تر از او نخواهد بود (جوادی آملی، ۱۳۷۶، ج. ۷/ ص. ۲۴). از این رو، مقایسه ائمه^(ع) با پیامبر^(ص) نه تنها باعث می‌شود که زبان تهمت و افترای مخالفان علیه مذهب شیعی باز شود، بلکه از نظر تعالیم اسلامی نیز پذیرفته نمی‌شود. وجود غلو در کتب مقاتلی همچون مقتل شوشتری باعث شده است تا شاعران در تبیین شخصیت امام حسین^(ع) انواع غالی‌گری را در شعر خود به کار گیرند، آسیبی که تاکنون در شعر شاعران آیینی مشاهده می‌شود.

۲-۵. سخن گفتن از زبان اهل بیت^(ع)

شاعران گاه مطالبی را از زبان اهل بیت^(ع) بیان می‌کنند که با مقام والای آنان مطابقت ندارد و در تلاش برای به تصویر کشیدن مظلومیت، ناخواسته عجز و ناتوانی به آنان نسبت می‌دهند؛ چنان‌که در اشعاری عجز را از زبان حضرت زینب^(س) نمایش می‌دهند. این رویکرد با حقیقت تاریخی در تعارض است، زیرا امام حسین^(ع) و حضرت زینب^(س) کامل‌ترین نمونه‌های صبر و استقامت‌اند. امام حسین^(ع) با نمایش انواع صبر در زندگی، مفهوم واقعی آن را به بشریت آموخت و از کودکی با تحمل مصائب، صبری فراتر از

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... _____ ناصر کعبی‌نیا و همکاران

بردباری معمول از خود نشان داد، به گونه‌ای که «مَلَائِكَةُ السَّمَاوَاتِ مِنْ صَبْرِكَ عَجِبَتْ» (مشهدی، ۱۴۱۹، ص. ۵۰۴). حضرت زینب^(س) نیز نماد استقامت در عاشورا بود و تاریخ از صبر بی‌نظیرش یاد کرده است: «هیچ زنی از زن‌های انبیاء و اولیاء با این حلم و بردباری پدید نیامده است» (سپهر، ۱۳۸۰، ج. ۲/ ص. ۷۳). با این حال، شاعران برای برانگیختن احساسات مخاطب، ابیاتی می‌سرایند که قداست این شخصیت‌های پاک را خدشه‌دار می‌کند. مقتل شوشتری با استناد به احادیث و ادله تاریخی، محاورات اهل بیت^(ع) را با حفظ منزلت آورده است و معلوم می‌شود ابیاتی که به این آسیب دامن می‌زنند، یا از مقاتل دیگر نشئت گرفته یا زائیده تخیل شعرا هستند. مکیان در ابیات زیر از زبان حضرت زینب^(س) لب به عجز می‌گشاید و شخصیت این اسوه صبر را زیر سؤال می‌برد.

های ماچانت ابالی	تنفنی جمله ارجالی	وبگه حرمة ابغیر والی
	ونوخذ تالی اسیره	
آه یا غدر اللیالی	آنه راسی الچان عالی	الشافنی بیچی اعلی حالی
	امصیبتی کلفه او چبیره	

(مکیان، ۱۳۹۵، ص. ۱۴۷)

(این در خیال من نبود که تمام مردان قوم من کشته شوند و بینوا و درمانده بمانم و عاقبت اسیر گردم.) / آه از جور روزگار! من که سربلند بودم؛ اینک هرکس مرا ببیند بر من گریه می‌کند. مصیبتم بسی سخت و بزرگ است).

مذحجی، درماندگی و بیچارگی امام حسین^(ع) را در ابیات خود آورده است، از زبان سالار شهیدان یأس، ناامیدی، به انتظار مرگ نشستن، اظهار عجز و مظلومیت را نقل می‌کند:

حیاتی انختمت ابفگده حیاتی او عمری وسنینی أنه المظلوم یا دهری أنه المظلوم سمینی

بعد یا دنیه شتریدین گضیتی اخوانی و ابنینی اوعله العباس یا دنیه تالی هم لحکتینی
(مذحجی، ۱۳۸۴، ص. ۱۳۸)
(زندگی من با ازدست دادنش تمام شد؛ منم مظلوم، ای روزگار مرا مظلوم صدا
بزن!) ای زمانه دیگر چه می‌خواهی؟ برادران و فرزندانم را از من گرفتی و آخر نیز
عباس را هم برای من نگذاشتی!)

۳-۵. استفاده از تعبیر ناشایست به منظور ترحم نسبت به اهل بیت^(ع)

به‌کارگیری تعبیر ترحم‌آمیز و گاه ناشایست در توصیف اهل بیت^(ع) یکی از آسیب‌های
محتوایی قابل‌توجه در برخی اشعار عاشورایی است. این رویکرد، به‌رغم نیت ظاهری
برای برانگیختن عاطفه مخاطب، می‌تواند موجب تضعیف جایگاه معنوی و کرامت ذاتی
اهل بیت^(ع) شود. درحقیقت، اهل بیت^(ع) - به‌ویژه در واقعه عاشورا - نه به‌عنوان افرادی
نیازمند و ناتوان، بلکه به‌مثابه نمادهای شجاعت، استقامت و ایثار در راه حق شناخته
می‌شوند. بر این اساس، هرگونه بیان که آنان را در هیئتی ضعیف‌آلود و خوار نشان دهد،
تحریفی آشکار در بازخوانی پیام عاشورا محسوب می‌شود (جعفری، ۱۳۹۹). در برخی
منابع تاریخی، ازجمله مقتل شوشتری، روایاتی نقل شده است که می‌تواند زمینه‌ساز
چنین برداشت‌هایی شود. نویسنده در توصیف اندوه حضرت زینب^(س) می‌گوید: «فذلک
أحرق لقلبی... ثم لطمت وجهها وهوت إلى جیبها فشقته»؛ یعنی آن واقعه قلبم را به
آتش کشید، سپس [حضرت زینب^(س)] بر صورت زد و گریبان درید (سلمانی، ۱۳۵۳،
ص. ۳۷). بازنمایی‌هایی از این دست، هرچند ممکن است با هدف بیان شدت مصیبت
ارائه شده باشند، می‌توانند بستر سوءبرداشت شاعران را فراهم آورند و به خلق آثاری
منجر شوند که تصویر نادرستی از شخصیت این بانوی بزرگوار ارائه می‌دهند. حال

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... _____ ناصر کعبی‌نیا و همکاران

آن‌که براساس روایات معتبر، واکنش حضرت زینب^(س) در برابر فاجعه کربلا بیان عزت، صبر و زیبایی‌ایثار بوده است؛ چنان‌که فرموده‌اند: «ما رأیتُ إلّا جمیلاً». بدین‌سان، تصویرپردازی شاعرانی که ایشان را هراسان، بی‌قرار یا درمانده معرفی می‌کنند، نه تنها با شأن و منزلت حضرت زینب^(س) ناسازگار است، بلکه نوعی جفا به نقش هدایت‌گرانه و الهام‌بخش اهل بیت^(ع) به شمار می‌رود. مشعلی در ابیاتی هراس، سرگردانی و بیچاره‌گی حضرت زینب^(س) را این‌گونه توصیف می‌کند. به تصویر کشیدن شخصیتی، هراسان، ضعیف و بی‌قرار از حضرت زینب^(س) که خود اسوه صبر، شجاعت و استقامت است؛ نه تنها اظهار ترحم بوده، بلکه در نوع خود نیز اسائه به ساحت مقدس این بانوی بزرگ اسلام است:

زینب بگت متحیره و تگوم و تطیح نوب الی تخفی صوتها نوب الذی تصیح
نادت یخوتی وینکم یا نسل عدنان ترضون اضل و جناب تتفرج علیه
(مشعلی، ۱۳۹۷، ص. ۷۷)

(زینب سرگردان ماند و هر دم می‌افتاد و برمی‌خاست. گاهی صدای خود را مخفی و گاهی فریاد می‌زد. / فریاد زد: برادران من کجائید؟ کجائید نوادگان عدنان؟! آیا راضی می‌شوید [تنها] بمانم و نامحرمان مرا تماشا کنند؟!)

اگرچه مقتل شوشتری در بخش‌هایی به حفظ شأن و منزلت امام حسین^(ع) پرداخته و با تعبیری چون «با درخشندگی محمدی، اقتدار علوی، تابش احمدی، یورش حیدری، شکوه حسنی، عصمت فاطمی و شجاعت حسینی [روبه‌روی دشمن ایستاد]» (سلمانی، ۱۳۵۳، ص. ۲۴۲)، بر صلابت و عزت ایشان تأکید کرده است، اما نتوانسته از اثرگذاری منفی بر شعر عاشورایی جلوگیری کند. برخی شاعران، با عبور از مرزهای ادبی و شرعی، به بیان تصاویری تحریفی روی آورده‌اند؛ از جمله مشعلی که در ابیاتی، با تشبیه

[العیاذ بالله] سر بریده امام حسین^(ع) به حیوان، نه تنها به ساحت مقدس سیدالشهدا^(ع) جفا کرده، بلکه با رویکردی احساس محور، در صدد تحریک عواطف مخاطب برآمده است. این گونه تشبیهات، نه تنها خلاف شأن امامت است، بلکه به وضوح مصداق اسائه ادب نسبت به سرور شهیدان محسوب می شود.

لمن سمعها تحن وتنوح گلها او دمع العین مسفوح
لگيته على التربان مطروح او ذبح البهائم شفته مذبح
والجسم بیه آلاف الأجروح گلی انمرد ونسحت الروح

(مشعلی، ۱۳۹۷، ص. ۱۹۲)

(آن هنگام که [امام سجاد^(ع)] او را [حضرت زینب^(س)] را در حاله گریه وزاری دید. با چشمانی گریان گفت./ او را روی خاک افتاده یافتم درحالی که همچون [العیاذ بالله] حیوانات، سر بریده بود./ آن هنگام که جسمش را با هزاران زخم دیدم دلم خون شد و از هوش رفتم).

۴-۵. نگاه جبرگرایانه به شهادت امام حسین^(ع)

این دیدگاه، در نگرش های مسیحی و نگاه جبرگرایانه به نظام هستی ریشه دارد که در آن شهادت حضرت سیدالشهدا^(ع) به عنوان راهی برای بخشش گناهان شیعیان مطرح می شود. براساس این تحلیل، امام حسین^(ع) خود را فدای امت کرد تا گناهان آنها بخشوده شود و به نوعی، امام به عنوان کفاره گناهان امت قرار گیرد. این باور مشابه به اعتقاد نادرست مسیحیان است که حضرت مسیح^(ع) را نجات دهنده ای می دانند که با تن دادن به صلیب، گناهان پیروان خود را پاک و آنها را رستگار کرده است. نفوذ این پندار نادرست به حدی بوده است که حتی برخی از سلاطین جبار و ستمگری که

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... _____ ناصر کعبی‌نیا و همکاران

حکومتشان بر ظلم و بی‌عدالتی استوار بود، در ایام عزاداری حضرت حسین^(ع) مجالس عزای عمومی برپا می‌کردند یا خود در دسته‌جات عزاداری حضور می‌یافتند، گویی که با این عمل، گناهانشان بخشیده می‌شود (داوودی، ۱۳۴۳، ص. ۶۹). این تفکر در مقتل شوشتری نیز به‌وضوح دیده می‌شود و شیخ شوشتری در چندین جا به آن اشاره کرده‌اند. از جمله این موارد، اعتقاد به «تلبیه» است که طبق آن، زیارت امام حسین^(ع) و گفتن «لبیک»، همچون حضور در کربلا و جواب به ندای امام در آن زمان است (سلمانی، ۱۳۵۳، ص. ۵۷). نویسنده در جایی دیگر درمورد شفاعت امام^(ع) می‌گوید: باری؛ ازجمله خصایص سیدالشهدا - کثرت عناوین آن حضرت است و در آن عناوین چیزهایی هست که می‌شود با این پرگناهی، همین حال که در اینجا بنشینیم، خدا ما را بیامزد (همان، ص. ۴۴). چنین تصویری می‌تواند به برداشت‌های نادرستی از مفهوم شفاعت امام حسین^(ع) منجر شود و ممکن است موجب ایجاد آسیب‌های جدی به فهم صحیح از نهضت عاشورا در میان شاعران و مردم شود. در همین راستا، در ابیات زیر، شاعر گریه و سینه‌زنی بر امام حسین^(ع) را به‌عنوان عاملی برای محو گناهان و دوستداری ایشان را ضامن عبور از صراط دانسته است.

من امام الباقر النص والخبر لو اذنوبک تشبه الزبد البحر

فرد گطره لجل محزوز النحر تمحی کل اذنوب من مذنوبها

(بروایه، ۱۳۹۲، ص. ۳۴)

(از امام باقر^(ع) متن و خبر [حدیث] هست که اگر گناهان تو به اندازه کف آب دریا باشد/ یک قطره اشک برای آن سربریده [امام حسین^(ع)] هر گناهی از گنهکاری را پاک می‌کند).

۵-۵. پررنگ کردن پدیده تشنگی در واقعه کربلا

قیام و نهضت حسینی رویدادی ناگهانی و بدون پیش‌زمینه تاریخی نبود، بلکه پیش از آن، معصومان^(ع) به‌ویژه پیامبر اکرم^(ص) بارها به واقعه عاشورا و محل شهادت امام حسین^(ع) اشاره کرده بودند. پیامبر^(ص) با آگاهی از اینکه شهادت امام حسین^(ع) ضامن بقای اسلام است، بخش قابل توجهی از سخنان خود را به معرفی ایشان و تبیین کیفیت شهادتش اختصاص دادند. این حرکت، ادامه رسالت پیامبر^(ص) و ولایت امیرالمؤمنین^(ع) بود که هدف اصلی آن، نجات اسلام راستین از تحریفاتی بود که بنی‌امیه در چهره دین برای جامعه ترسیم کرده بودند. با این اوصاف، آیا شایسته است که چنین حرکت سرنوشت‌سازی در تاریخ اسلام - حرکتی که روح فداکاری را در جامعه دمید و منشأ قیام علیه جباران تاریخ شد - صرفاً به مسئله تشنگی امام^(ع)، اهل بیت^(ع) و یاران ایشان تقلیل یابد؟ نویسنده مقتل شوشتی با تأکید بر اینکه همه همّت امام^(ع) در طلب آب متمرکز بوده، این موضوع را برجسته ساخته و در بزرگ‌نمایی آن گام برداشته است: «حضرت همه همّتش در طلب آب برای تشنگان بود، هنوز دستگیرم نشده بود که حضرت برای خود آب می‌خواست یا برای تشنگان» (سلمانی، ۱۳۵۳، ص. ۱۵۴). پرداختن بیش از حد به این مسئله، می‌تواند دیگر اهداف والا و پیام‌های بنیادین نهضت حسینی را تحت الشعاع قرار دهد. نمونه‌ای از این رویکرد در ابیات اسدی دیده می‌شود که مادر علی‌اصغر^(ع) را در حال گفت‌وگو با فرزند خود به تصویر می‌کشد؛ گفت‌وگویی که در آن، تشنگی کودک دل مادر را به درد آورده و او برای سیراب کردن فرزند، «آب چشمان» خود را تقدیم می‌کند. این ابیات، هرچند در بیان مهر مادری و درد عطش اثرگذار است، اما رویکردی صرفاً تراژیک به واقعه دارد و به ابعاد حماسی و اهداف مقدس قیام اشاره‌ای نمی‌کند.

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... _____ ناصر کعبی‌نیا و همکاران

انته نظرت اعیونی ویا زهوت هلی ابدنیای
چنت افتر یولیدی ایشربونک بیمه المای
هاک اشرب دمع عینای یا ضنوتی ویا سلوای

(اسدی، ۱۴۳۰، ص. ۱۵۸)

[رباب به علی‌اصغر]: تو نور چشمان منی! ای روشنی‌بخش خانواده‌ام در این جهان! ای فرزندم! فکر می‌کردم به تو آب می‌دهند. / بیا از چشمان من بنوش! ای امید و آرامشم!.

۵-۶. اسطوره‌سازی به جای اسوه‌سازی

قرآن کریم پیامبر اکرم^(ص) را انسانی همانند دیگران معرفی می‌کند؛ کسی که در میان مردم زندگی می‌کرد، لباس می‌پوشید، غذا می‌خورد و برای معاش تلاش می‌کرد. تنها تفاوت او با دیگران، ارتباط ویژه با خداوند از طریق وحی است؛ از این‌رو شاعر آیینی نیز باید پیامبر^(ص) و اهل بیت^(ع) را به عنوان چهره‌هایی ملموس و الگوپذیر ترسیم کند. تصویر کردن آنان به عنوان موجوداتی صرفاً ماورائی، اسوه‌سازی را ناممکن ساخته و تمرکز صرف بر معجزات و کرامات، پیوند مردم با این بزرگان را تضعیف می‌کند. مقتل شوشتری به عنوان یک منبع معتبر و اصیل با دقت به این مسئله پرداخته و با استناد به روایات منقول از منابع معتبر، واقعه کربلا را روایت کرده است. به‌طوری که نشانه‌هایی از اسطوره‌سازی در آن مشاهده نمی‌شود. یکی از عوامل بروز اسطوره‌پردازی در شعر عاشورایی خوزستان، بی‌اعتنایی شاعران به منابع اصیل و اتکا به شنیده‌ها یا مقاتل متأخر است که راه را برای اغراق و نمادپردازی افراطی می‌گشاید (کاظمی، ۱۳۸۹: ص. ۲۱۱). نمونه آن در شعر موسوی دیده می‌شود که شجاعت حضرت عباس^(ع) را به گونه‌ای

اسطوره‌ای ترسیم کرده است؛ هرچند شجاعت آن حضرت بی‌مانند است، اما این نوع تصویرسازی به اهداف نهضت عاشورا کمکی نمی‌کند:

سبعین	الف	بلمیدان	سبعین	الف	من	سبعین
گابلله	الشهم	عباس	کل	سبعینه	ابجفین	
چف	یحصد	ابروس	الگوم	وچف	یومی	اعلی
						اخوه
						احسین

(موسوی، ۱۴۲۸، ص. ۱۳۷)

(هفتاد هزار نفر در میدان هستند. هفتاد هزاری که هر کدام از هفتاد نفر انتخاب شدند. / همه آن‌ها را عباس دلاور با دو دست حریف شد. / با یک دست سرها را درو می‌کرد و با دستی دیگر به برادر خود حسین^(ع) اشاره [سلام] می‌کرد).

۷-۵. قرائت احساسی

قرائت حزن‌انگیز از تاریخ عاشورا، بر این اساس استوار است که وقایع این رخداد، از آغاز تا فرجام آن - به‌ویژه حوادث روز عاشورا با رنگ و بوی تراژیک و سوگ‌ناک - به‌گونه‌ای روایت شود که احساسات خواننده یا شنونده را برانگیزد و اشک او را جاری سازد. در این رویکرد، از یک سو بُعد جانسوز و سوگوارانه واقعه و از سوی دیگر، چهره ددمنشانه و رفتارهای وحشیانه دشمن برجسته می‌شود. بر همین اساس، برخی مصائب و رنج‌ها در این حادثه - همچون تشنگی، غربت و اسارت - و نیز موضوعاتی چون وداع‌ها و گریه‌های امام^(ع) با بیانی اغراق‌آمیز گزارش می‌گردد؛ تا آنجا که گویی این رویداد سترگ تاریخ اسلام در همین موارد خلاصه شده است. با این حال، نویسنده در مقتل شوشتری، با ترسیم تصویری زیبا و متعادل از امام حسین^(ع) در روز عاشورا، به دور از قرائت صرفاً احساسی، چنین توصیف می‌کند: «پاره‌ای صفات دارد در روز

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... ناصر کعبی‌نیا و همکاران

عاشورا که مخصوص خودش می‌باشد: هم گریه می‌کرد و هم صبر می‌کرد، هم مضطرب بود و هم وقار داشت؛ مضطرب و قور، باکی صبور» (سلمانی، ۱۳۵۳، ص. ۱۰). در ابیات زیر، آنچه برای شاعر اهمیت دارد، تیر خوردن امام^(ع)، جاری شدن خون مبارک و افتادن ایشان در میان دشمنان است؛ ابیاتی سرشار از تراژدی که با بیان حالت یأس در امام^(ع)، تنها احساسات مخاطب را نشانه می‌گیرد:

چده السهم صابه وضع الدربه شال الثوب ایمسحه الدم کثر صبه
اولاً سهم المثلث یوگع ابگلبه اوطاح بین عدوانه الیضدونه
(مکیان، ۱۳۹۰، ص. ۱۲۴)

(تیر به جگر او [امام حسین^(ع)] خورد و راه را گم کرد. لباس خود را بالا آورد تا خون را پاک کند، خون جوشید. / اول تیر به قلبش اصابت کرد و بعد از آن میان دشمنان افتاد [مصیبت دو برابر شد]).

ابیات زیر نیز به آتش گرفتن خیمه‌ها، اسارت اهل بیت^(ع)، به طناب بستن آن‌ها و گذشتن اُسرا از میان پیکرهای پاک شهدا اشاره دارد؛ گرچه بیان چنین اشعاری در بیان فجایع کربلا قابل ستایش است؛ اما محور قرار دادن این جزئیات و عدم پرداختن به هدف متعالی از این همه فداکاری، در نوع خود آسیبی بزرگ شمرده می‌شود:

زینب تندب احسین ابن الاطهار یخویه الگوم شبو بلخیم نار
شبو نار یا خویه بالاطناب وانه الجسم عاری فوگ التراب
انخاکم او گلبی من الهضم ذاب ضحایه اولادريتو بلسده والصار
(خسرجی، ۱۴۲۹، ص. ۹۴)

(زینب^(س) به حسین^(ع)، زاده پاکان می‌گوید: برخیز خیمه‌ها را آتش زدند. / آتش را کنار خیمه‌ها به پا کردند و تو عریان روی خاک افتادی. / شماها را می‌طلبم و دلم از ذلت و شرم آب شد. کشته شدید و از آنچه بر ما گذشت خبر ندارید).

۸-۵. خرافه‌پردازی

شاید بتوان گفت که موضوع «عاشورا» و «حماسه عاشورای حسینی» مظلومیتی به بزرگی مظلومیت امام حسین^(ع) دارد. جدای از تحریفات و آسیب‌هایی که به شکل لفظی و معنوی، آگاهانه یا بدون علم و درایت تابلوی حماسی، معنوی و نورانی عاشورا را مخدوش و غبارآلود کرده است، آفت خرافه و بدعت نیز با تضعیف صلابت، شجاعت، پیام‌دهی و خیزش‌آوری عاشورا، باعث تضعیف پیام‌های ارزشمند این رویداد اسلامی - تاریخی شده؛ ندای بلند توحیدی و عظمت عبودیت الهی آن را کم‌رنگ کرده است. اغلب خرافه‌ها در بستر جهالت مردم و یا در راستای اهداف حاکمان باطل، رشد و تداوم می‌یابد هر چیزی که نفیس‌تر و قیمتی‌تر باشد زمینه بروز تقلب در آن بیشتر است. باورهای دینی و احساسات مذهبی به دلیل ارزش و اصالتی که دارد، در معرض خرافات قرار می‌گیرد. درواقع خرافاتی که در باورهای دینی و شعائر مذهبی پدید می‌آید، نوع تقلبی آن باورهاست و طبعاً آثار سوء و زیان‌های اجتماعی آن هم دامن همگان را می‌گیرد. حادثه عاشورا ناب‌ترین، عظیم‌ترین و شکوهمندترین حادثه تاریخ بشریت است. طبیعی است که بیشتر از هر واقعه‌ای در معرض آفات، تهاجمات، تحریفات و انحرافات قرار بگیرد. نمونه‌هایی از خرافاتی که در واقعه عظیم عاشورا رخنه کرده است، به شرح زیر است:

۸-۵-۱. عروسی حضرت قاسم^(ع)

در بحبوحه نبرد، امام حسین^(ع) با یاران اندک خود در برابر سپاه عظیم دشمن قرار گرفتند. شدت شرایط به گونه‌ای بود که تنها فرصت داشتند دو رکعت نماز خوف به جا آورند. با وجود آنکه تمامی یاران امام از شهادت قطعی خود در روز عاشورا آگاه بودند،

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... _____ ناصر کعبی‌نیا و همکاران

امام^(ع) [العیاذ بالله] ناگهان به فکر ازدواج برادرزاده نوجوان خود، قاسم بن حسن^(ع)، می‌افتند و می‌فرمایند: «سریعاً حجله برپا کنید تا پیش از شهادت، دامادی او را ببینم». مگر چنین اتفاقی امکان‌پذیر است؟! آیا یک شخص عادی، هر چند از عقل و درایت کاملی نیز برخوردار نباشد، در چنان شرایطی چنین تصمیمی می‌گیرد؟! چه رسد به امام معصوم^(ع) که به‌عنوان مظهر عقل درایت و توانایی سنجش شرایط زمانه، تمامی اقدامات خود را با توجه به حکمت و اهداف بلندمرتبه انجام می‌دهد.

براساس پژوهش برخی محققان، نخستین منبعی که داستان ازدواج قاسم بن حسن^(ع) را ذکر کرده، ملاحسین واعظ کاشفی در روضة الشهداء است. مقتل شوشتری نیز به تبع آن، در چندین مورد به این واقعه اشاره کرده است. نویسندۀ مقتل شوشتری در توضیح این موضوع می‌نویسد: «برداشت نوشته پدر را که نوشته بود: «هر چه تو را منع کند، اصرار کن؛ و آمد خدمت عم بزرگوارش، آن حضرت فرمود: برادرم وصیت دیگر هم فرموده است. وصیت کرده که دخترم فاطمه را برای تو عقد کنم، برای اینکه صورت وصیت برادرم به عمل بیاید. با اینکه باید در آن مصیبت هر چیزی بوده باشد؛ حتی عقد در مصیبت، حضرت عقدی واقع ساخت» (سلمانی، ۱۳۵۳، ص. ۱۶۴). متأسفانه این روایت با وجود ابعاد غیرعادی آن، تا امروز در برخی منابع و اشعار، بدون نقد و بازبینی، به‌عنوان بخشی از وقایع کربلا نقل شده و برخی شاعران نیز آن را جزو مسلمات عاشورا دانسته و در سرودن شعر با این مضمون از یکدیگر پیشی گرفته‌اند:

جاسم یجاسم گوم یمچنه عوف العرس والعمک اتعنه
رد العساکر هل اجت عنه مارید یمه ابعرسک اتعنه
(ماجدی، ۱۳۹۵، ص. ۸۱)

(ای جاسم! برخیز ای نامدار! عروسی را ترک کن و به سوی عمویت برو./ جلوی لشکریانی که به سوی او آمدند را بگیر. نمی‌خواهم در عروسی تو حنا به دست ببندم [از خیر عروسی گذشتم]).

۲-۸-۵. حضور لیلا مادر علی اکبر^(ع) در کربلا

شهید مرتضی مطهری در حماسه حسینی یکی از مشهورترین حکایات منسوب به واقعه عاشورا را داستان حضور لیلا، مادر علی اکبر^(ع)، می‌داند؛ حکایتی که در مجالس عزاداری حسینی، به‌ویژه در روضه‌خوانی‌ها، جایگاه برجسته‌ای یافته است. وی تصریح می‌کند: «یکی از وقایع عاشورا، داستان لیلا مادر علی اکبر^(ع) است که در مجالس حسینی بسیار مشهور شده است؛ حتی یک دلیل تاریخی این حکایت را تأیید نمی‌کند؛ البته اینکه مادر علی اکبر^(ع) لیلا بود، در تاریخ آمده است، اما هیچ مورخی به حضور او در کربلا اشاره نکرده است. با این حال، داستان در آغوش گرفتن علی اکبر^(ع) رویکردی عاطفی، هیجانی و خیالی محض دارد» (مطهری، ۱۳۶۸، ص. ۷۵). همچنین، شیخ عباس قمی در *نفس‌المهموم* می‌نویسد: «به چیزی که بر آمدن لیلا به کربلا دلالت دارد دست نیافتم» (قمی، ۱۳۷۳، ص. ۳۹۷). در همین راستا، سید محمدحسین حسینی طهرانی نیز تأکید می‌کند: «حقیر در هیچ یک از مقاتل حضور لیلا را در صحنه کربلا نیافته‌ام» (طهرانی، ۱۴۲۶ق، ج. ۱۵/ ص. ۳۲۶). با وجود این شواهد تاریخی، برخی شاعران با پذیرش روایت حضور لیلا در کربلا، به خلق اشعاری پرداخته‌اند که در آن، گفت‌وگوهای عاطفی وی با امام حسین^(ع) و علی اکبر^(ع) و نیز صحنه‌های وداع و اندوه، برجسته‌سازی شده است. در این میان، روضه الشهداء اثر ملاحسین واعظ کاشفی، یکی از منابع اصلی این تصویر عاطفی است. در این کتاب آمده است: «پس امام حسین^(ع) از

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... _____ ناصر کعبی‌نیا و همکاران

بسیاری ناله و زاری او، به دست مبارک خود سلاح در وی پوشانید و زره و جوشن بر او راست کرد و کمر ادیم که از آن حضرت امیر بود بر میان او بست و مغفر فولادی بر فرق مبارکش نهاد و بر اسب عقابش سوار گردانید. مادر و خواهرانش در رکاب و عنانش آویختند و به جای آب خون از دیده می‌ریختند. امام حسین^(ع) فرمود که دست از وی بدارید که عزیمت سفر آخرت دارد» (واعظ کاشفی، ۱۳۹۹، ج. ۱/ ص. ۲۴۳). در مقابل، مقتل شوشتری در هیچ موضعی به حضور مادر علی‌اکبر^(ع) اشاره نکرده است. با این حال، شاعران معاصر همچون مکیان با الهام از مقاتلی دیگر همچون روضه الشهداء، در اشعار خود نه تنها حضور لیلا را قطعی دانسته‌اند، بلکه صحنه‌هایی از تلاش او برای بازداشتن فرزند از حضور در میدان نبرد را نیز به تصویر کشیده‌اند. این رویکردهای ادبی، از یک سو با مستندات تاریخی معتبر همخوانی ندارند، و از سوی دیگر، با روحیه ایثار، تسلیم و رضای اهل بیت^(ع) نسبت به تقدیر الهی نیز ناسازگار به نظر می‌رسند. افزون بر این، چنین بازنمایی‌هایی می‌توانند تصویری تحریف‌شده از شخصیت آن بانوی گرامی ارائه کنند و موجب تضعیف پیام اصیل حماسه عاشورا شوند.

رضت تالی اورخصت ليله الشباب علی الاکبر والگلب من عدها ذاب

اوودعته اولازمه ابطرف الثياب اومشه او اهيه اعليه اتأثر صايحه

(مکیان، ۱۳۹۰، ص. ۹۲)

(درنهایت لیلی راضی شد و بعد از رخصت دادن به آن جوان [علی‌اکبر] دلش از غصه آب شد./ با او خداحافظی کرد. در حالی که لباس‌های او را برای نرفتن گرفته بود. [علی‌اکبر] رفت و [مادر] به او فریاد زنان اشاره می‌کرد).

۹-۵. نسبت دادن رفتارهای ناشایست به امام حسین^(ع) و اهل بیت ایشان

اهل بیت^(ع) به عنوان وارثان پیامبر اکرم^(ص) شناخته می شوند که نقشی بی بدیل در احیای عقل ها، تربیت بشر و هدایت جامعه دارند. آنان پرچم داران دین اسلام، قرآن ناطق، درخت نبوت و معدن علم و حکمت به شمار می روند. با وجود تمامی کمالات و فضایل عظیمی که اهل بیت^(ع) دارند، متأسفانه در میان پیروان خود به اندازه شایسته شناخته نشده اند. با وجود نگارش کتاب ها و رسائل فراوان در باب فضائل آنان، شخصیت حقیقی و واقعی آنان به درستی معرفی نشده است. امام علی^(ع) در این رابطه می فرماید: «لَا يُقَاسُ بِآلِ مُحَمَّدٍ^(ص) مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَحَدٌ وَلَا يُسَوَّى بِهِمْ مَنْ جَرَتْ نِعْمَتُهُمْ عَلَيْهِ أَبَدًا» (نهج البلاغه، خطبه ۲): (از این امت کسی را با خاندان رسالت همپایه نتوان پنداشت، و هرگز نمی توان پرورده نعمت ایشان را در رتبت آنان داشت). شاعران با انگیزه جلب مخاطبان دوستدار اهل بیت^(ع)، چه آگاهانه و چه بدون رجوع به منابع تاریخی معتبر، در شعرهای خود تصاویر نادرستی از خاندان نبوت^(ع) در روز عاشورا ترسیم می کنند. این تصاویر نه تنها با مستندات تاریخی مغایرت دارند، بلکه گاهی ممکن است به سوءاستفاده های دشمنان مذهب تشیع دامن بزنند، برای مثال نویسنده مقتل شوشتری در بخشی از کتاب خود می نویسد: «علیا جناب زینب عرض کرد: "أَتَغْصِبُ نَفْسَكَ اغْتِصَابًا" یعنی برادر، حالا دیگر چاره ای نیست؟» (سلمانی، ۱۳۵۳، ص. ۲۳۰). این روایت به گونه ای نقل می شود که حضرت زینب^(س) گویی از هدف و رسالت حرکت امام حسین^(ع) بی خبر بوده است. به دنبال چنین روایاتی که سطح آگاهی حضرت زینب^(س) را در مورد این حرکت الهی زیر سؤال می برد، دغاغله در اشعار خود تلاش حضرت زینب^(س) برای بازگرداندن امام حسین^(ع) به مدینه و دست یازیدن ایشان به علی اکبر^(ع) را تصویر می کند. این گونه تصاویر نه تنها حقیقت تاریخ عاشورا را تحریف

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... _____ ناصر کعبی‌نیا و همکاران

می‌کنند، بلکه در ذهن مخاطب تصویری نادرست از میزان آگاهی و نقش حضرت زینب^(س) در این قیام الهی به وجود می‌آورند.

عمه یالاکبر روح له اوچایی ظعن ابوک احسین رده منخلی

باچر العدوان عمه تجسر علی

ویه اهل بیته

ایرد الثنیه

الدار اهالینه

صدرو ظعن العایله

خبیر اهل المرجله

(دغاغله، ۱۳۹۱، ص. ۱۵۲)

([حضرت زینب^(س)]: عمه ای علی پیش او [امام حسین^(ع)] برو کاروان پدرت حسین را در اینجا نخواهیم گذاشت. / فردا دشمنان به او اهانت خواهند کرد. / با خانواده‌اش به سوی شهر خود برگردد. / به رادمردان بگو کاروان اهل بیت را به شهرمان برگردانند).

۶. نتیجه

الف) ارزیابی کلی آسیب‌های محتوایی

این پژوهش با روش تطبیقی، آسیب‌شناسی محتوایی شعر عامیانه عاشورایی شاعران معاصر عرب خوزستان را در نسبت‌سنجی با الگوی کلاسیک مقتل شوشتری تحلیل کرده است. یافته‌ها حاکی از آن است که فاصله‌گیری تدریجی از منابع اصیل تاریخی - روایی، موجب بروز تحریفات ساختاری و مضمونی در سه سطح اساسی شده است:

۱. تحریف در ساحت اعتقادی: ظهور پدیده‌هایی چون غلو (افزایش برتری‌دهی غیرمنطقی به امام حسین^(ع) نسبت به انبیای اولوالعزم)، قرائت جبرگرایانه از شهادت (تلقی امام به مثابه «کفاره گناهان»)، و اسطوره‌پردازی به جای اسوه‌سازی.

۲. تخریب ساحت قدسی: استفاده از تعابیر ناشایست ترحم‌آمیز (وصف اهل بیت^(ع)) با الفاظی چون «بیچاره»، «هراسان»، نسبت دادن عجز و ناتوانی به معصومین^(ع)، نسبت دادن رفتارهای ناشایست به امام حسین^(ع) و اهل بیت ایشان و تشبیهات خلاف شأن. ۳. تقلیل‌گرایی حماسی: تمرکز افراطی بر تراژدی‌های حاشیه‌ای (تشنگی، گریه، صحنه‌های اسارت) به‌بهای کم‌رنگ کردن اهداف متعالی قیام (احیای توحید، مبارزه با تحریف دین و الگوسازی مقاومت).

ب) نقش «مقتل شوشتری» به مثابه الگوی دوگانه.

اگرچه «مقتل شوشتری» به عنوان منبع اصلی شاعران خوزستان، در حفظ چارچوب‌های روایی و تأکید بر عزت اهل بیت^(ع) موفق عمل کرده، اما خود حامل سه آسیب بنیادین است که به شیوع انحرافات در شعر معاصر دامن زده است:

۱. روایت‌پردازی احساس‌محور: بزرگ‌نمایی صحنه‌های گریه و عزاداری.

۲. غلو در فضایل: انتساب صفات فرابشری به امام حسین^(ع).

۳. تأیید غیرمستقیم خرافات: گنجاندن روایات ضعیف (مانند داستان ازدواج قاسم^(ع) در بحبوحه نبرد).

ج) پیامدهای کلان تحریفات

این تحریفات محتوایی، پیامدهای خطرناکی برای گفتمان عاشوراپژوهی داشته است:

۱. تضعیف گفتمان توحیدی: تبدیل حماسه عاشورا از «نهضت اصلاح‌گرایانه توحیدی» به «رویداد تراژیک صرفاً عاطفی».

۲. تخریب الگوپذیری: تبدیل شخصیت‌های معصوم به موجودات ماورائی غیرقابل اقتدا.

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... _____ ناصر کعبی‌نیا و همکاران

۳. تسهیل نفوذ خرافات: زمینه‌سازی برای رشد بدعت‌هایی نظیر «عروسی قاسم»^(ع) بدون مستندات تاریخی.

د) راهکارهای اصلاحی

برای بازتولید «اصالت روایت عاشورایی»، چهار راهکار راهبردی پیشنهاد می‌شود:

۱. بازگشت به منابع دست اول: اتکا به مقاتل معتبر (لهوف، ارشاد مفید) به جای متون متأخر احساس‌محور.

۲. نظارت کارشناسی: تشکیل نهادهای علمی - دینی برای پالایش مضامین شعری پیش از انتشار.

۳. آموزش‌های تخصصی: تدریس واحدهای «شعر آیینی اصیل» در مراکز حوزوی و دانشگاهی خوزستان.

۴. تولید ادبیات استاندارد: تدوین الگوی معیار برای سرایش شعر عاشورایی با تأکید بر پرهیز از غلو، بازتاب پیام‌های کلیدی قیام، و تصویرسازی عزتمندانه از اهل بیت^(ع).

پی‌نوشت

۱. در عربی عامیانه به حضرت قاسم گفته می‌شود.

منابع

قرآن کریم. ترجمه مهدی الهی قمشه‌ای.

ابن سلام، ا. (۱۳۸۴ق). *غریب الحدیث*. ج ۲. بیروت: دارالکتاب العربی.

اسدی، ز. (۱۴۳۰ق). *دیوان نداء العقیله*. قم: انتشارات حضرت عباس(ع).

آقابزرگ طهرانی، م. (۱۳۹۶). *نقاء البشر*. ج ۱. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.

- امینی، ع. (۱۳۸۷). *راه و روش ما راه و روش پیامبر (ص)*. ماست. تهران: دارالعلم.
- امینی، ع. (۱۳۸۷). *الغدیر فی الکتاب و السنة و الأدب*. تهران: بنیاد بعثت، کتابخانه بزرگ اسلامی.
- بروایه، م. (۱۳۹۰). *دیوان الرایه*. قم: انتشارات حضرت عباس (ع).
- جعفری، س. (۱۳۹۴). *بررسی آسیب‌های شعر عاشورایی در ادبیات معاصر*. مجله ادبیات عاشورایی، ۴، ۸۸-۶۳.
- جوادی آملی، ع. (۱۳۷۶). *تفسیر موضوعی قرآن کریم*. قم: اسراء.
- خسرجی، ج. (۱۴۲۹ق). *طریق النجاح فی الأحزان والأفراح*. قم: انتشارات حضرت عباس (ع).
- داوودی، س. (۱۳۸۷). *عاشورا ریشه‌ها، انگیزه‌ها، رویدادها، پیامدها*. قم: امام علی بن ابی طالب (ع).
- دغاغله، ا. (۱۳۹۱). *دیوان أنین الحزین فی رثا النبی وأهل بینه الطاهرین*. قم: اصیل
- رفیعی، ع. (۱۳۸۳). *تاریخ اسلام در عصر امامت امام سجاد و امام باقر علیهما السلام*. قم: سپهر اندیشه.
- سپهر، م. (۱۳۸۰). *ناسخ التواریخ*. قم: مدین
- طهرانی، م. (۱۴۲۶ق). *امام‌شناسی*. مشهد: علامه طباطبایی.
- سلمانی، ا. (۱۳۵۳). *مقتل شوشتری*. تهران: آرام دل.
- طهرانی، م. (۱۴۲۶ق). *امام‌شناسی*. ج ۱۵. مشهد: علامه طباطبایی.
- قمی، ع. (۱۳۷۳). *ترجمه نفس المهموم*. قم: جمکران.
- کاظمی، م. (۱۳۸۹). *شعر عاشورایی خوزستان: تحلیل محتوایی و زیبایی‌شناسی*. تهران: سوره مهر.
- ماجدی، ق. (۱۳۹۵). *مواساه البتول فی رزایا آل الرسول (ص)*. قم: حضرت عباس (ع).
- مذحجی، ه. (۱۳۸۴). *لوعه الغریب وفرگه الحبیب*. دزفول: عاشورا.
- مشعلی، س. (۱۳۹۷). *العیون الساهرة للعترة الطاهرة*. قم: قدس.
- مشهدی، م. (۱۴۱۹ق). *المزار الكبير*. تهران: القیوم.
- مطهری، م. (۱۳۶۸). *حماسه حسینی*. ج ۱. تهران: صدرا.
- مکارم شیرازی، ن. (۱۳۸۶). *آثار قرآنی*. ج ۱۰. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

مقایسه تطبیقی آسیب‌شناسی محتوایی شعر... ناصر کعبی‌نیا و همکاران

مکیان، ن. (۱۳۹۵). *عبرات الأحران فی مصائب آل عدنان*. اهواز: مکیان.

موسوی، س. (۱۴۲۸ق). *دیوان حب الحسین*. قم: روح.

نهج‌البلاغه. ترجمه سیدجعفر شهیدی. (۱۳۷۸). چ ۱۷. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.

واعظ کاشفی، ح. (۱۳۹۹). *روضه الشهداء*. تهران: علمی و فرهنگی.

References

- Amīnī, A. (2008). *Ghadir in the narratives and literature of Sunnah*. Bunyād-i Ba‘that, Kitābkhānah-i Buzurg-i Islāmī [In Arabic].
- Amīnī, A. (2008). *Our way is our prophet's way*. Dār al-‘Ilm [In Persian].
- Āqā Buzurg al-Tehrānī, M. (2017). *Nuqabā’ al-Bashar* (Vol. 1). Islamic Research Foundation, Astan Quds Razavi [In Arabic].
- Asadī, Z. (2009). *Dīvān of Nadā al-‘Aqīlah*. Hazrat Abbas (AS) Publications [In Arabic].
- Barvāyah, M. (2011). *Dīvān of Rāyah*. Hazrat Abbas (AS) Publications [In Arabic].
- Daghāghlah, A. (2012). *Dīvān of Anīn al-Ḥazīn on prophet and his descendants*. Aṣīl [In Arabic].
- Dāvūdī, S. (2008). *‘Āshūrā: roots, thoughts, events and consequences*. Imam Ali ibn Abi Talib (AS) Publications [In Persian].
- Ibn Salām, A. (1964). *Gharīb al-Ḥadīth* (Vol. 2). Dār al-Kitāb al-‘Arabī [In Arabic].
- Ja‘farī, S. (2015). Analyzing the consequences of Ashura in contemporary literature. *Journal of Ashura Literature*, 4. [In Persian].
- Javādī Āmulī, A. (1997). *Topic based interpretation of Quran*. Isrā’ [In Persian].
- Kāzīmī, Muḥammad. (2010). *Poets of Ashura in Khuzistan: content analysis and aesthetics*. Surah Mehr [In Persian].
- Khusrajī, J. (2008). *Ṭarīq al-Najāh fī al-Aḥzān wa al-Afrāḥ*. Hazrat Abbas (AS) Publications [In Arabic].
- Mājidī, Q. (2016). *Muwāsāh al-Batūl fī Razāyā Āl al-Rasūl* (PBUH). Hazrat Abbas (AS) Publications [In Arabic].
- Makārīm Shīrāzī, N. (2007). *The depths of Quran* (Vol. 10). Dār al-Kutub al-Islāmīyah [In Persian].

- Makīyān, N. (2016). *Ibarāt al-Aḥzān fī Maṣā'ib Āl 'Adnān*. Makiyan Publications [In Arabic].
- Mash'alī, S. (2018). *Al-ʿUyūn al-Sāhirah li al-ʾItrah al-Ṭāhirah*. Quds [In Arabic].
- Mashhadī, M. (1998). *Al-Mazār al-Kabīr*. Al-Qayyūm [In Arabic].
- Motahhari, M. (1989). *Hoseini epic* (Vol. 1). Ṣadrā [In Persian].
- Mudhaḥijī, H. (2005). *Law'ah al-Gharīb wa Farghah al-Ḥabīb*. Ashura Publications [In Arabic].
- Mūsawī, S. (2007). *Dīvān of Ḥubb al-Ḥusayn*. Rūḥ [In Arabic].
Nahj al-Balaghah. Translated by Seyyed Ja'far Shahidi.
- Qummī, A. (1994). *Translation of Nafs al-Mahmūm*. Jamkarān [In Arabic].
- Rafī'ī, A. (2004). *History of Islam in the period of Imām Sajjād and Imām Bāqir (AS)*. Sipīhr-i Andīshah [In Persian].
- Salmānī, A. (1974). *Maqṭal Shūshtarī*. Ārām-i Dil [In Persian].
- Sepehr, M. (2001). *Nāsikh al-Tawārīkh*. Madīn [In Arabic].
- Ṭehrānī, M. (2005). *Imām Studies* (Vol. 15). Allama Tabatabai [In Persian].
The Holy Qur'an. Translated by Mahdi Elahi Ghomshei.
- Wā'iz Kāshifī, H. (2020). *Rawḥ al-Shuhadā*. 'Ilmī wa Farhangī [In Arabic].